

671
A656
Birds

G11-18

AQUILA

A MAGYAR MADÁRTANI INTÉZET

(AZ ORSZ. TERMÉSZETVÉDELMI HIVATAL MADÁRTANI INTÉZETE)

ÉVKÖNYVE

ANNALES INSTITUTI ORNITHOLOGICI HUNGARICI

1968

MEGINDÍTOTTA:
HERMAN OTTÓ

FUNDAVIT:
OTTÓ HERMAN

SZERKESZTI:
DR. VERTSE ALBERT

EDITOR:
DR. A. VERTSE

LXXV. ÉVFOLYAM

TOM: 75.

VOLUME: 75.

AQUILA

A Q U I L A

A MAGYAR MADÁRTANI INTÉZET

(AZ ORSZ. TERMÉSZETVÉDELMI HIVATAL MADÁRTANI INTÉZETE)

ÉVKÖNYVE

ANNALES INSTITUTI ORNITHOLOGICI HUNGARICI

1968

MEGINDÍTOTTA
HERMAN OTTÓ

FUNDAVIT
OTTÓ HERMAN

SZERKESZTI
DR. VERTSE ALBERT

EDITOR
DR. A. VERTSE

30 ábrával

LXXV. ÉVFOLYAM

TOM: 75

VOLUME: 75

BUDAPEST, 1968

Megjelent – Erschienen:

1968

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Agárdi E.</i> : Dankasirály-telep a balatoni Nagyberekben	287
<i>Agárdi E.</i> : Hajnalmadár Pécssett	291
<i>Agárdi E.</i> : <i>Scolopax rusticola</i> második költése	285
<i>Dr. Ábrahám A.</i> : Herman Ottó, a biológus	11
<i>Bankovics A.</i> : Üstökösrecék a Péteri-tavon	283
<i>Béldi M.</i> : Átvonuló fehérgólyák és gyurgyalagok a Déli-Kárpátok fölött	283
<i>Béldi M.</i> : Fészkelő nagyörgébiacs Kolozsvár mellett	291
<i>Béldi M.</i> : Sárjáró Kolozsvár határában	285
<i>Béldi M.</i> : Újabb füstös cinege előfordulás az Erdélyi medence északibb tájain. ...	290
<i>Borda I.</i> : Fecskefiakkal táplálkozó házi verebek	292
<i>Bozsó-Sz. I.</i> : A városi parkok mint ökológiai egységek és ornithofaunisztikai jellemzésük	131
<i>Csaba J.</i> : A batla újabb megjelenése Csákánydoroszlóban	283
<i>Csaba J.</i> : A lappantyúk gépkocsi okozta tömeges pusztulása	290
<i>Csaba J.</i> : Északi sárgabillegető Vas megyében	291
<i>Finta I.</i> : Megfigyelések a Szamos menti gyurgyalagok (<i>Merops apiaster</i>) fészkelési viszonyairól és táplálkozásáról	93
<i>Geréby Gy.</i> : Gulipán a Pellérdi-halastónál	286
<i>Geréby Gy.</i> : Halászsasok csoportosulása	284
<i>Geréby Gy.</i> : Nyári ludak költése Baranyában	283
<i>Geréby Gy.</i> : Parti lile Baranya megyében	285
<i>Győrfi S.</i> : Adatok a töviszűrő gébiacs (<i>Lanius collurio</i> L.) ökológiájához	159
<i>Dr. Keve A.</i> : <i>Aythya</i> és <i>Merginae</i> -fajok előfordulása és vonulásuk évi ciklusai a Balatonon	21
<i>Dr. Keve A.</i> : Kis vérese a Bodroghözben	284
<i>Dr. Keve A.</i> : Kormosfejű cinege a Pilisben	290
<i>Dr. Keve A.</i> : Vörösfejű gébiacs Miskolcon	291
<i>Kiss. J. B.</i> : Kucs mássármány Dobrudzsában	293
<i>Kohl I.—Stollmann A.</i> : A fehérhátú fakopáncs (<i>Dendrocopos leucotos</i> Bechstein) rendszertani helyzete a Kárpátokban	193
<i>Kovács B.</i> : Bütykös ásólúd a Hortobágyon	283
<i>Kovács B.</i> : Kiskócsagtelep Ároktő határában	281
<i>Kovács B.</i> : Meddő gólyák a Hortobágyon és Biharugrán	281
<i>Kovács B.</i> : Vörösvércsék fészkelése kihelyezett baromfiólakban	284
<i>Kovács L.</i> : A fehér gólya elterjedése Délkelet-Erdélyben 1962—1963-ban	231
<i>Nagy L.</i> : Fakókeselyű Tiszántúlon	284
<i>Rékási J.</i> : Adatok a <i>Passer d. domesticus</i> táplálkozásbiológiájához	111
<i>Dr. Ruzsik M.</i> : Sarki bűvár előfordulása Mátraszelen	281
<i>Dr. Sághy A.</i> : Néhány adat a Gerece hegység ritkább maradairól	273
<i>Schmidt E.</i> : A Magyarországon telelő erdei fülesbaglyok mezei pocok pusztításának elméleti értékelése köpetvizsgálatok alapján	259
<i>Schmidt E.</i> : Mediterrán hantmadár-fajok Kárpát-medencei előfordulásainak jelentősége	79
<i>Schmidt E.—Szlivka L.</i> : Adatok a réti fülesbagoly (<i>Asio flammeus</i>) téli táplálkozásához a Bácskában (Észak-Jugoszlávia)	227
<i>Somogyi P.</i> : Mesterséges fészkekoduk tetején költő madarak	293
<i>Somogyi P.</i> : <i>Pernis apivorus</i> fészkelése a Pilisben	284

<i>Dr. Sívágó M.</i> : Hortobágyi levelek 1965—1966	215
<i>Dr. Sterbetz I.</i> : Vadrécék környezetvizsgálata a kardoskúti természetvédelmi területen	45
<i>Dr. Sterbetz I.</i> : A magyarországi szürkevarjak (<i>Corvus c. cornix</i> L.) táplálkozásának újabb gazdasági értékelése	151
<i>Dr. Sterbetz I.</i> : Vedlő gólyák gyülekezése Kardoskúton	282
<i>Stollmann A.</i> : vide Kohl I.	193
<i>Szlivka L.</i> : vide Schmidt E.	227
<i>Turcsek F.</i> : <i>Parus montanus</i> a Duna-ligetekben	290
<i>Varga F.</i> : Császármadár fészkelése Mátraszele határában	285
<i>Varga F.</i> : Erdei szalonka-fészkelések, költések Zagyaróna és Mátraszele környékén 1965—66-ban	285
<i>Varga F.</i> : Kakukkfiókát evő házatlan csiga	288
<i>Varga F.</i> : Egy kakukktójtó két tojása egy vörösbegyfészékben	287
<i>Vásárhelyi I.</i> : A házi veréb terjeszkedése a Bükkben	291
<i>Vásárhelyi I.</i> : Széncinege fiókákat etető ökörszem-pár	290
Apró közlemények	281
In memoriam	305
Könyvismertetés	309
Index alphabeticus avium	321

CONTENTS

<i>Agárdy, E.</i> : Colony of black-headed gulls in Nagyberek at the lake of Balaton	298
<i>Agárdi, E.</i> : Wall-creeper in Pécs	302
<i>Agárdi, E.</i> : Second hatching of <i>Scolopax rusticola</i>	297
<i>Dr. Ábrahám, A.</i> : Ottó Herman, der Biologe	11
<i>Bankovics, A.</i> : Red-crested pochards on the pond of Péteri	296
<i>Béldi, M.</i> : White storks and bee-eaters on passage over the South Carpathian Mountains	295
<i>Béldi, M.</i> : Great grey shrike nesting near Kolozsvár	302
<i>Béldi, M.</i> : Broad-billed sandpiper in the neighbourhood of Kolozsvár	297
<i>Béldi, M.</i> : Presence of further sombre tits in the district situated more to the North of the basin of Transylvania	302
<i>Borda, I.</i> : House-sparrows eating young swallows	303
<i>Bozsko, Sz. I.</i> : Парки как экологическая категория и их орнитофаунистическая характеристика	141
<i>Csaba, J.</i> : Further appearance of curlews in Csákánydoroszló	295
<i>Csaba, J.</i> : Mass devastation of nightjars caused by cars	301
<i>Csaba, J.</i> : Grey-headed wagtail of the north in the county of Vas	302
<i>Fintha, I.</i> : Beobachtungen über den Bienenfresser (<i>Merops apiaster</i>), seine Brutverhältnisse, seine Nahrung an der Szamos	102
<i>Geréby, Gy.</i> : Avocet at the fish-pond of Pellérd	298
<i>Geréby, Gy.</i> : Flocking of ospreys	296
<i>Geréby, Gy.</i> : Hatching of geese in the county of Baranya	295
<i>Geréby, Gy.</i> : Ringed plovers in the county of Baranya	297
<i>Győrffy, S.</i> : Beiträge zur Ökologie des Neuntöters (<i>Lanius collurio</i> L.)	179
<i>Dr. Keve, A.</i> : Die Tauchenten und Säger des Balaton-Sees	42
<i>Dr. Keve, A.</i> : Lesser kestrels in the Bodrogeköz	296
<i>Dr. Keve, A.</i> : Willow tit in the mountains of the Pilis	301
<i>Dr. Keve, A.</i> : Woodchat shrike in Miskolc	302
<i>Kiss, J. B.</i> : Black-headed bunting in the mountains of Dobruza	304
<i>Kohl, I.—Stollmann, A.</i> : Die systematische Lage des Weissrückenspechtes (<i>Dendrocopos leucotos</i> Bechstein) in der Karpathen	207
<i>Kovács, B.</i> : Knotty sheld-duck on the Hortobágy	296
<i>Kovács, B.</i> : Colony of little egrets in the fields of Ároktő	294
<i>Kovács, B.</i> : Sterile storks on the Hortobágy and in Biharugra	294
<i>Kovács, B.</i> : Kestrels nestling on the fowl-houses placed out to the fields	297
<i>Kovács, L.</i> : Die Verbreitung des Weissstorches in Südost-Siebenbürgen in den Jahren 1962—63	256
<i>Nagy, L.</i> : Griffon-vultures in the territory east of the river Tisza	296
<i>Rékási, J.</i> : Zur Ernährungsbiologie des Haussperlings (<i>Passer domesticus</i> L.)	122
<i>Dr. Ruzsik, M.</i> : Provenance of black-throated divers in Mátraszele	294
<i>Dr. Sághy, A.</i> : Data covering more scarce birds of the mountains of "Gerecse"	276
<i>Schmidt, E.</i> : Einiges über das Vertilgen von Feldmäusen durch die überwinterten Waldohreulen in Ungarn	267
<i>Schmidt, E.</i> : Über die Bedeutung der Vorkommen südlicher Steinschmetzerarten im Karpatenbecken	87
<i>Schmidt, E.—Szlivka, L.</i> : Einiges über die Winternahrung der Sumpfohreule (<i>Asio flammeus</i>) in der Bácska (Nordjugoslawien)	228

<i>Somogyi, P.</i> : Birds hatching on the top of artificial nesting boxes	304
<i>Somogyi, P.</i> : Nestling of honey buzzard (<i>Pernis apivorus</i>) in the mountains of the Pilis	296
<i>Dr. Sóvágó, M.</i> : Letters from the Hortobágy 1965—1966	220
<i>Dr. Sterbetz, I.</i> : Studie über die Umgebung der im Kardoskuter Naturschutzgebiet lebenden Wildenten	65
<i>Dr. Sterbetz, I.</i> : Einige Angaben über die Nahrung der Nebelkrähe (<i>Corvus c. cornix</i> L.) in Ungarn	156
<i>Dr. Sterbetz, I.</i> : Assembling of moulting storks in Kardoskút	295
<i>Stollmann, A.</i> : vide Kohl, I.	207
<i>Szlivka, L.</i> : vide Schmidt, E.	228
<i>Turcsek, F.</i> : <i>Parus montanus</i> in the parkland of the Danube	301
<i>Varga, F.</i> : Nestling of hazel hens in the neighbourhood of Mátraszele	297
<i>Varga, F.</i> : Nestling and hatching of the woodcock in the neighbourhood of Zagyvaróna and Mátraszele, in 1965 and 1966	297
<i>Varga, F.</i> : Slug eating the youngs of the cuckoo	301
<i>Varga, F.</i> : Two eggs of cuckoo in the nest of a Robin	299
<i>Varga, F.</i> : Observations of cuckoos at the nest of a Robin	299
<i>Vásárhelyi, I.</i> : The spread of the house-sparrow in the mountains of the Bükk	303
<i>Vásárhelyi, I.</i> : A pair of wren feeding the youngs of the great titmouse	302
Short Notes	294
In memoriam!	305
Books	309
Index alphabeticus avium	321

ÁBRÁK JEGYZÉKE — LIST OF ILLUSTRATION

1. A kardoskúti természetvédelmi terület és környéke vegetációs térképe. — Vegetationskarte des Naturschutzgebietes von Kardoskút 46
2. *a* = Tavaszi vízbőség a Kardoskúti-Fehértón. *b* = A tó jellegzetes partképződménye. — *a* = Frühjahrs-Wasserreichtum am Kardoskúter Fehértó („Weiss-See“), *b* = Charakteristisches Ufergebilde des Sees 52–53
3. Őszi récegyülekezés Kardoskúton, 1966. szeptember 19-én. — Herbstliche Ansammlung von Enten in Kardoskút, am 19. September 1966 55
4. *a* = A Kardoskúti-Fehértó nádszegélyezte keleti szakasza. *b* = Mesterséges réce fészkelőhely. — *a* = Der schilfumsäumte östliche Abschnitt des Fehértó. *b* = Künstlicher Nistplatz für Enten 56–57
5. Budaörs környéke. — Die Umgebung von Budaörs (neben Budapest) 82
6. Budaörs környéke, a déli- és apáca-hantmadár előfordulási helye. — Die Umgebung von Budaörs (neben Budapest), der Platz für das Vorkommen von *Oenanthe hispanica* und *Oe. pleschanka* 83
7. 120
8. A vizsgálati terület vázlata 1958-ban. — Skizze des untersuchten Gebietes aus dem Jahre 1958 160
9. A II-III. sz. fészkek madarainak territóriumja. — Das Territorium der Vögel aus Nest Nr. II und III 173
10. A VII. sz. fészkek madarainak territóriumja. — Das Territorium der Vögel aus Nest Nr. VII 174
11. Az V. sz. fészkek madarainak territóriumja. — Das Territorium der Vögel aus Nest Nr. V 175
12. A VIII. sz. fészkek madarainak territóriumja. — Das Territorium der Vögel aus Nest Nr. VIII 176
13. *Dendrocopos leucotos* histogramja: *A* = szárnyhossz, *B* = csőrhossz. — Histogramm von *Dendrocopos leucotos*: *A* = Länge des Flügels, *B* = Länge des Schnabels 196
14. *Dendrocopos leucotos* példányok finn, svéd, norvég, lengyel, magyar és balkáni populációiból. — Exemplare von *Dendrocopos leucotos* aus finnländischen, schwedischen, norwegischen, polnischen, ungarischen und Balkan-Populationen 200–202

A : 1, 2

Balról-jobbra:

L. sz. 32570	Schlesien	○	
L. sz. 32562	Bialoweż	○	1916. IX. 10.
L. sz. 128/3	Pingarati	○	1960. X. 21.
L. sz. 868	Deda-Bistra	○	1959. IX. 27.
L. sz. 139—59	Nededza (ČSSR)	○	1959. XII. 25.
L. sz. 32547	Dobrudscha	○	1875. III. 18.

B : 1, 2

Balról-jobbra:

L. sz. 2790	Gospik (Lika)-Jug.	+	1948. I.
L. sz. 4227	Pilvička jez. Jug.	+	1954. V. 3.
L. sz. 243/1	Moldova Noua, Rom.	+	1910. I. 30.
L. sz. 243/5	Oravita, Románia	+	1906. I. 6.

L. sz. 868	Deda-Bistra, Románia	○	1959. IX. 27.
L. sz. 126/1	Stejaru, Románia	○	1961. X. 11.
L. sz. 127/2	Pingarati, Románia	○	1960. X. 21.
L. sz. 244	Lillafüred, Magyar.	○	1935. III. 4.
L. sz. 81	Lillafüred, Magyar.	○	1934. II. 24.
L. sz. 139/59	Nededza, Csehszl.	○	1959. XII. 25.
C : 1,2			
Balról-jobbra:			
L. sz. 868	Deda-Bistra, Románia	○	1959. IX. 27.
L. sz. 131/6	Oantu, Románia	○	1961. IX. 6.
L. sz. 129/4	Pingaracior, Románia	○	1961. I. 6.
L. sz. 130/5	Oantu, Románia	○	1961. II. 10.
L. sz. 127/2	Pingarati, Románia	○	1960. X. 21.
L. sz. 126/1	Sterjaru, Románia	○	1961. X. 11.
L. sz. 133/8	Pingarati, Románia	○	1962. IX. 10.
L. sz. 133/7	Oantu, Románia	○	1961. IX. 6.
15.	A fehér gólya elterjedése Délkelet-Erdélyben 1962—63-ban. — Die Verbreitung des Weisstorches in Südost-Siebenbürgen in den Jahren 1962, 1963. Zeichenerklärung: die punktiert umgrenzten Teile sind von den Störchen bewohnte, kontrollierte Gebiete. I. = in Gyergyó, 1963; II. = in Csik, 1962; III. = in Ober-Háromszék, 1963; IV. = in Erdővidék, 1963; V. = in Udvarhely, 1962		253
16.	A fehér gólya települése Udvarhelyen 1962-ben. — Siedelungen des Weisstorches in Udvarhely, 1962		254
17.	A fehér gólya települése Csíkban 1962-ben. — Siedelungen des Weisstorches in Csík, 1962		255
18.	A köpetek gyűjtőhelyeinek megoszlása Magyarországon 1961—1967 között. A számok magyarázatát lásd a 16. ábránál. — Die Sammelorte der Gewölle in Ungarn in den Jahren 1961—1967. Erklärung der Ziffern siehe Abb. 16		259
19.	A Magyarországon telelő erdei fülesbaglyok mezei pocok (A) és összrágcsáló (B) tápláléka az 1961—1967 között végzett köpetgyűjtések alapján. A százalékos értékek az összmennyiségre (n) vonatkoznak; az egyes gyűjtőhelyek különböző dátumú gyűjtéseit összevonva tárgyalom. A számok magyarzata: 1 = Békéscsaba (n = 118), 2 = Csákvár (n = 143), 3 = Csomád (n = 4373), 4 = Dabas (n = 189), 5 = Debrecen (n = 3090), 6 = Geszt (n = 279), 7 = Gyula (n = 6494), 8 = Kiskundorozsma (n = 288), 9 = Mátraszele (n = 133), 10 = Nagyharsány (n = 105), 11 = Pannonhalma (n = 611), 12 = Somoskőújfalu (n = 356), 13 = Szeged (n = 1088), 14 = Tata (n = 837), 15 = Tiszavasvári (n = 179). — Die aus Feldmäusen (A) und die rein aus verschiedenen Nagern (B) bestehende Nahrung der in Ungarn überwinterten Waldohreulen auf der in den Jahren 1961—1967 gesammelten Gewölle. Die perzentuellen Werte beziehen sich auf die gesamte Tiermenge (n); die zu verschiedenen Zeiten getätigten Sammlungen der einzelnen Sammelorte sind zusammengezogen. Erklärung der Zahlen siehe ung. Text		261
20.	Vedlő gólyák elhullatott kéz- és karevező tollai 1967. június 10-én, a kardoskúti legelőn. — Lost primaries and secondaries of moulting Storks on the pasture of Kardoskút, the 10th of June 1967		282
21.	Mesterséges fészekodú tetején fészkelő feketerigó. — Blackbird's nest on the top of a nestbox		293

HERMAN OTTÓ, A BIOLÓGUS*

Dr. Ábrahám Ambrus

Minden nép jelene annyit ér, amennyit áldoz a múltnak, és amennyit ígér a jövőnek. A jelen a múltból épül, és a jövő a jelenből táplálkozik. Ha nem áldozunk a múltnak, akkor mi sem várhatunk semmit a jövőtől. Egy nép csak addig él, amíg terveiben, álmaiban és cselekedeteiben élnek és tiszteletet kapnak azok, akik érte éltek, akik neki éltek, lelkükben a múlt magasztos eszméit ápolgatva érte dolgoztak és, ha kellett, érte meg is haltak. Ott, ahol elveszett a múlt, iránytalan a jelen, talajtalanná és gyökértelenné válik a jövő.

A mi jelenünk is a múltból táplálkozik, és jövőnk a jelenből épül. Ezért van az, hogy időnként visszatekintünk a múltba és emlékezünk azokról, akik jelenünk megmunkálásában segítségünkre voltak, s jövőnk kiépítéséhez irányt és utat mutattak. Ilyen jelent és jövőt munkáló cselekedet ez a mostani összejövételünk is, amelyen halálának 50. évfordulója alkalmából, emlékezünk HERMAN OTTÓra, a nagy magyar polihisztorra, a magyar nép, a magyar föld örök szerelmesére, az igazság, a szabadság és függetlenség lánglelkű harcosára, a természet csodálatos életének, magasztos nyelvének, változatos útrendszerének, jelenének és múltjának oknyomozó kutatójára és ékeztollú magyarázójára.

HERMAN OTTÓ 1835. június 27-én született Breznóbányán, a Felvidék egyik kis falujában. Az ő küzdelmekben, nélkülözésekben, szenvedésekben, csalódásokban, de örökbecsű alkotásokban is felette gazdag életét csak úgy lehet és csak úgy tudjuk megítélni és megérteni, ha legalább nagyjából követni próbáljuk azt az erősen változatos és göröngyös utat, amelyen végighaladt, és amelyen nagy küzdelmek és hősi kezdeményezések nyomán, el nem múltó értékek és kimagasló eredmények láttak napvilágot.

Apja orvos volt Breznóbányán, aki hivatala mellett rajongója volt a szabad természetnek. Gyűjtötte a madarakat, nap nap után figyelte életüket, szokásaikat, hasznukat, kárukat és megfigyeléseit közölte a szakemberekkel, akikkel szoros kapcsolatot tartott fenn itthon és külföldön egyaránt.

A kis Ottó alig néhány esztendő volt, amikor már apja nyomdokaiba lépett. Ő is szerette a természetet, és különleges élvezettel és gyönyörűséggel szívta magába annak ízét, színét és illatát. Hallgatta a madarak dalát, gyűjtötte a lepkéket és a bogarakat, s a legnagyobb öröme az volt, ha járhatta a mezőket, az erdőket, ahol hozzásimultak a levelek, a virágok, ahol hallgathatta a csacsogó-csobogó vizek csodálatos muzsikáját, ahol édesdeden ébresztgette a virágnylás, s álomba és melankóliába ringatta a levél-

* Megemlékezés halálának 50. évfordulója alkalmából. (Elhangzott a TIT-ben Szegeden, 1965. márciusában)

hullás. Ott szeretett lenni mindig, és ott érezte magát a legjobban, ahol susogó erdők aljáról hozzá beszélt a titokzatos múlt, ahol megsimogatta a pompázó jelen, s ahol a pusztulások és változások nyomán lassan, de biztosan épül fel a jövő.

Kilenc esztendő volt, amikor édesapja a Bükk hegység tövében levő Alsóhámorba költözött. A Szinva-patak mellől égbenyúló bércek, bükkösök, tölgyesek, s az év minden szakaszában vonzó és hívogató tisztások, a patakok, a völgyek, a hegyoldalak nap nap után maguk között látták a kis Ottót, aki itt is szorgalmasan gyűjtött, de nem csak kézzel, hanem ésszel és szívvel is, s talán az utóbiakkal többet. Alsóhámori éveiről a következőket írja: „Gyermekéveim legszebb emlékei a Bükk-erdőből mosolyognak felém. Hányszor osontam ki a házból, bemélyedtem a bükkösbe, az egyetlen templomba, amelyben igazán szívem és eszem szerint ájtatos tudok lenni.”

Miskolcon járt iskolába, de csak a negyedik osztályig. Az iskolát — annak dacára, hogy igen jó tanuló volt — otthagyta, és apja tanácsát követve, lakatosinasnak állott. Mestersége kitanulása után Bécsbe került, ahol a Műegyetemre iratkozott be, de ezt nem tudta elvégezni, mert közben édesapja meghalt, és ő egy krajcár nélkül maradt. Kereset után nézett, kenyeret keresett, s közben szorgalmasan tanult. Tanulta azt, amit az iskola megszakítása következtében elmulasztott, és azt, amit a jövő szempontjából hasznosnak és szükségesnek tartott. A „self made man”-ek és autodidakták iskoláját látogatta, ahol nehezebb megszerezni a tudást, de tartósabb az eredmény és éppen ezért biztosabb a siker.

Hányt-vetett életének következő állomása a katonaság volt. Büntetésből 12 esztendőre sorozták be katonának. A büntetésnek az volt az oka, hogy utálta az osztrákokat s a katonaságot, s ettől az utálattól vezettetve nem jelent meg a kötelező katonai sorozáson. Mint katona Fiumében teljesített szolgálatot. Itt a tenger látása, s a tenger változatos életének a nap nap melletti szemlélete sok örömet szerzett a sokat tűnődő ifjúnak, akinek lelkében kezdtek kibontakozni a jövő nagy alkotások körvonalai, és az élővilág egységét meglátó, átfogó gondolatok. A mindig változó, mégis állandó és emellett felette megnyugtató kép, amit a tenger látása nyújtott, feledtette vele azt a sok keserűséget és csalódást, amit a katonáskodás alatt érzett, látva a céltalanságot, a hiábavalóságot, a besugásra épített subordinációt és a minden oldalról megmutatkozó tökéletes bizalmatlanságot. Nem szerette a katonáskodást, és különösen nyomasztólag hatott rá annak az elgondolása, hogy ha valami közbe nem jön, úgy három helyett 12 esztendeig kell katonáskodnia. De mégsem így történt. Ugyanis — mivel tudásával, ügyességével, rajzkészségével és az élet realitásainak a szemlélete nyomán szerzett prakticitásával sokat segített a tiszteknek és általában a feletteseknek —, négy esztendei katonáskodás után megengedték neki, hogy búcsút mondjon a mundérnak, és visszatérhessen a várva várt civil életbe. A leszerelés után Bécsnek vette útját, ahol nehéz életkörülmények között ugyan, de szorgalmasan tanult, és főleg a természettudományok területén szerzett átfogó tudást és bőséges tapasztalatokat. Bécsből 1863-ban a felkelés hírére Lengyelországba siet.

1864-ben Kőszegre tér vissza, ahol egy Wagner nevezetű fényképészhez szegődik be, társul. Itt ismerkedik meg CHERNEL KÁLMÁN-nal, a nagy magyar ornitológus apjával, akitől sokat tanult, aki segítette és akivel ez alkalommal egy egész életre szóló barátságot kötött. Kőszegi tartózkodása idején

szorgalmasan tanult és dolgozott, de attól, hogy életét nyugodtabb mederbe terelhesse, még nagyon me szire állott. A fényképész üzlet sem mehetett valami jól, de a napi szürke robot nem is tudta kielégíteni a zsenit, aki napról napra jobban és jobban érezte önmagára vonatkoztatva a latin közmondás örök nagy igazságát „ad maiora natus sum”. Ennek az érzésnek a kialakításában és naponkénti építgetésében nagy segítségére volt az is, hogy a közeli Kőszegi Hegység gyönyörű rengetegeiből nap nap után szívéhez szólt az anyatermészet. Hozzá beszéltek az erdők, a mezők, a vadligetek, a madarak, a lepkék és bogarak, s lelkében élesztgették és dalba öltöztették azt a fenséges ódát és magasztos harmóniát, amelynek kezdete a rügyfakasztó tavasz, kibontakozása az életosztogató nyár és ritmusosan befejező szakasza a lombhullató ős.

Kőszegen jutott tudomására, hogy Kolozsváron BRASSAI SÁMUEL, az Erdélyi Múzeum igazgatója, konzervátori állásra pályázatot hirdetett. HERMAN OTTÓ megpályázta ezt az állást, és CHERNEL KÁLMÁN ajánlására azt meg is kapta. Így került Kolozsvárra, ahol igen nagy buzgalommal kezdett hozzá azoknak a feladatoknak az elvégzéséhez, amelyek a múzeum anyagának a gondozása és szaporítása terén reá váraakoztak. Szorgalmasan gyűjtötte a madarakat, a bogarakat, a lepkéket, a pókokat és a csigákat. Tömte a madarakat, rendezte és szépítette a gyűjteményt. Közben olvasott, tanult és írogatott. Főleg a pók-anyag volt az, amelyre különös gondot fordított, amelyet nagy hozzáértéssel gyűjtögetett és határozott.

Kolozsváron írta meg első cikkét a kabasólyomról (*Falco subbuteo L.*), amelyben eredeti megfigyeléseit tette közzé. Mint CHERNEL ISTVÁN írja: „Már ebben a dolgozatában csillognak írói képességének kiválóságai: a művészi szerkezet; az eleven, fordulatos, szónoki, lendületes stílus; a boncoló, mélyreható elme; a tiszta magyar nyelvnek játszi kezelése; a tudományos igazságok közérthető kidomborítása.” Ebben a munkában mutatkozik be először nyomtatásban az a csodálatosan gazdag lelkület, amelyet a természet életének megértése és megszeretése alakított ki benne, amely akár jeligéje is lehetne, s amelyet macskakörmök között mondva emigyen körvonalaz: „Óh az a szép, dicső hivatás: az anyatermészet kebelére borulni, leheletét magunkba szívni, fölséges háztartásában az életet, annak örök, igaz törvényeit fürkészni és fölismerni, mindezt élő és írott szóval, rajzónnal, ecsettel az emberi szellem, a nemzeti művelődés javára biztosítani.”

A madarak élete volt az a nálunk erősen elhanyagolt természetszemléleti és természetismereti terület, amely HERMAN OTTÓ érdeklődését különös mértékben felkeltette, de emellett a többi állatcsoport élete, egymáshoz s az élő és élettelen természethez való viszonya is meglehetősen foglalkoztatta. Különös szeretettel gyűjtögette a bogarakat és lepkéket, főleg pedig a pókokat. Ezek mellett nagy figyelmet szentelt a madárvonulás tanulmányozásának. Ide vonatkozó első megfigyeléseit 1867 márciusában a mezőségi tavakon végezte, ahonnan néhány napi szorgalmatos munka után, értékes zoológiai gyűjteménnyel tért vissza a múzeumhoz. Az anyag között a pókanyag volt a különlegesen értékes, amelynek későbbi munkálkodása során igen nagy hasznát vette. A gyűjtött anyagot részben maga dolgozta fel, részben barátaira bízta. Ő maga az emlősök, a madarak, hüllők, halak, pókok, lepkék és csigák feldolgozását végezte el. Az eredményeket az Erdélyi Múzeum Egylet Évkönyveinek V. és VI. kötetében két dolgozatban tette közzé. Az eredmények közül azok a legbecesebbek, amelyek a madarak vonulására vonat-

koznak. Ezzel kapcsolatosan gróf LÁZÁR KÁLMÁN-nal szemben tagadja azt, hogy a vándormadarakat valamiféle ösztön vagy előérzet vezérelné, és azt állítja, hogy a jelenség szoros kapcsolatban áll az össztermészet tüneteivel, s csak ezekkel egyetemben oldható meg. Egyébként az okok egy részét abban látja, hogy télen a rovarvilág eltűnik, és főképpen ez a körülmény az, amely a vándormadarakat arra készíti, hogy enyhébb éghajlatú tájakra vonuljanak.

Múzeumi tisztviselősege alatt sok hasznos tanácsot és támogatást kapott BRASSAI SÁMUEL-től, a nagy magyar polihisztortól, a kolozsvári egyetem későbbi professzorától és rektorától. A munka, amelyet a múzeumnál végzett, sok örömet szerzett HERMAN OTTÓ-nak. Gyarapította tudását, és élesztgette benne azt a szent lángot, amely őt a természet magasztos törvényeinek a megismerésére, s a törvények alkotta rendszereknek a boncolgatására sarkallta.

Sajnos a múzeumi munka sem tartott soká. A zseni pillanatokra letört, és a kép változott. És itt feltétlenül el kell gondolkoznia annak, aki HERMAN OTTÓ életébe bepillantást akar nyerni, s a mélységek és magasságok területén szálldogáló lelkületét meg akarja érteni. Mi volt az oka annak a sok változásnak és váltakozásnak, amely HERMAN OTTÓ egész életét véges-végig kísérte. Vajon a nyughatatlanság, a helykeresés, az életforma-keresés, vagy a zsenialitás követelte mozgalmasság volt-e az a hajtóerő, amely HERMAN OTTÓ-t a Szinva-patak partjáról elindította, s az egész ország bebarangolására és a foglalkozásoknak olyan nagymérvű és szokatlan változtatására kényszerítette, vagy valami más, amit gazdag és komplex lelkületének a tanulmányozása során képtelenek vagyunk megállapítani. A kérdés nem új, már mások is felvetették, de a választ megadni ők sem tudták. Én azt hiszem és vallom, hogy az „ad maiora natus sum” érzése volt az a tudat alatti rugó, az a mozgatóerő és lobogó láng, amely zsenialitását kormányozta, és életének mindig ívelő pályáját magasabbra és magasabbra vitte. A látszat a legtöbb esetben egészen mást mutatott, de az eredmények, amelyek a változások során előkerültek, határozottan az előbbi feltevés mellett bizonyítanak.

Az anyagi eszközökben mutatkozó elégtelenség, a helyzetben adódó nehézségek fokozódása, a politikai villongások, de megítélésem szerint, a zsenit mozgó belső hajtóerő-rendszerek készítették HERMAN OTTÓ-t arra, hogy az állástól megváljék, és más kenyér után nézzen. Újságíró lett. A Kolozsváron akkor megjelenő „Magyar Polgár”-hoz került, ahol értelmesen, következetesen és ragyogó magyar nyelven megírott cikkei révén hamarosan a megbecsült és a respektált újságírók sorába emelkedett. Azonban életének ez a szakasza sem tartott valami sokáig. Az 1872-ben tartott képviselőválasztások során írott éles cikkei miatt sajtóperek zúdultak a nyakába. Az ezek során felvetődő nézeteltérések és huzavonák során a szerkesztővel, PAPP MIKLÓS-sal is ellentétbe került. Otthagyta a lapot, és 22 krajcárral a zsebében, puskával a vállán, Szászvevesszörsre ment egyik földbirtokos barátjához, BEDŐHÁZY JÁNOS-hoz, és őt arra kérte, hogy adjon neki ellátást és, ha lehet, a birtokán valamiféle állást. BEDŐHÁZY azt válaszolta, hogy pókásznak nem tud adni állást. Később azonban rábízta szőlőjét, aminek a gondozását HERMAN OTTÓ szívesen vállalta. Azonban ez a foglalkozás sem tudta megnyugtani, és rohanó lelke vágyakozásait nem tudta kielégíteni. Levelet írt Bécsbe egyik barátjának és arra kérte, miszerint tegye lehetővé, hogy kivándorolhasson. Barátja késznek nyilatkozott a segítségre, azonban közben

történt valami, ami HERMAN OTTÓ számára a ragyogó jövő kialakulását kilátásba helyezte, és zsenialitásának kibontakozását lehetővé tette. Útban Bécs felé, megállt Pesten, és itt találkozott SZILY KÁLMÁN-nal, a Természettudományi Társulat első titkárával. SZILY lebeszélte külföldi kalandos terveiről, és a Társulat nevében megbízta a „Magyarország Pókfaunája” című monográfia megírásával. HERMAN OTTÓ szívesen vállalta ezt a megbízást, mert úgy érezte, hogy az elmúlt idők során végzett tanulmányai és munkálatai nyomán mindenféle készséggel rendelkezik arra, hogy ezt a munkát elkezdhesse, és kellő tudományos nívón be is fejezhesse. Nagy kedvvel kezdett hozzá a gyűjtött anyag rendezéséhez, meghatározásához és a szakirodalom áttanulmányozásához. Emellett, hogy a faunakép teljes legyen, többször ment el gyűjtőútra, főleg a Duna és a Tisza közére. Amikor a gyűjtött anyag rendezésével elkészült, hozzákezdett a munka megírásához. 1874-től 1879-ig dolgozott a hatalmas munkán, amely három kötetben jelent meg, éspedig az első és második kötet magyar és német nyelven, a harmadik magyarul, a végén német összefoglalással. A munkához igen-igen sok saját készítésű és finom művészi rajz csatlakozott. Az első kötet, az általános rész, a pók-irodalom általános és részletes ismertetésével foglalkozik. Emellett gyönyörű rajzok kíséretében közli a pókok szervezetét, a testrészeket és szerveket, a test borítékait, a fonó- és szövőszervek külalkatát és a külalaknak ivar szerinti eltéréseit. Foglalkozik továbbá a fejlődéssel, a vedléssel, a csonkítások helyreépítélésével, a tartózkodással, az alak- és színezettel, a szövés-fonással, a lakásokkal és építményekkel, a táplálkozással, a szaporodással, a vándorlással, a természeti háztartással és a földrajzi elterjedéssel. A második kötet a pókok rendszerét, a harmadik a pókok leírását adja. A munka, amely a magyar zoológiai irodalom egyik gyöngyszeme volt és marad, HERMAN OTTÓ nevét egyszerre a magasba emelte, és őt a legnagyobb zoológusok sorába helyezte. A pókok irodalmának szinte teljes, részletes és alapos ismertetése, a pókok szervezetének ragyogó leírása, az ökológiai megfigyelések gazdagsága, a rendszernek a belső struktúra ismeretére való építettsége, a talált újdonságok rendezettsége, gyönyörű táblák és hibátlan ábrázolások mind olyan tények és adottságok, amelyek HERMAN OTTÓ-nak ezt a munkáját zoológiai irodalmunk egyik legszebb alkotásává avatják. A munkát a külföldi szakirodalom is igen nagy elismeréssel fogadta, s HERMAN OTTÓ nevét nemzetközi vonatkozásban is értékeltté tette. Bár a biológiai szintézis ebben is lépten-nyomon jelentkezik, mégis ez volt HERMAN OTTÓ-nak első és utolsó nagy munkája, amely őt mint zoológust tette naggyá és időállóvá.

1875-ben a Magyar Nemzeti Múzeum őrségédjének nevezték ki. 1877-ben megalapította a Magyar Nemzeti Múzeum folyóiratát, a „Természettudományi Füzetek”-et, amelyet 10 esztendőn keresztül ő maga szerkesztett. 1879-ben Szeged város II. kerülete függetlenségi programmal országgyűlési képviselővé választotta. Politikai vonalon a szabadság, a magyar függetlenség, a jog és az igazság meg nem alkuvó harcosa. Meggyőződéséért mind a politika, mind a tudomány mezején késhegyig menő harcokat vívott. Egészen a ma felfogását tükrözi HERMAN OTTÓ-nak a háborúról és a katonaságról szóló felfogása, amelyet Szegeden 1884 pünkösdjén tartott képviselői beszámoló beszédében emigyen körvonalazott: „... . elítélek minden háborút, amely nem önvédelemből vagy a szabadságért folytatott; jelesen a koronás fők önkényéből folyó hódító vagy bosszuló háborúkat, melyekben én tömeges gyilkosságot látok. Lelkiismeretem szerint az anyák nem nevelik ezer kinnal és gonddal fiaikat

arra, hogy percenként százszorülő fegyverek által leölessenek, hanem azért, hogy családot alapítva, munkájuk után az emberiség fenntartásához járuljanak.” A katonaságról az volt a véleménye, hogy a katona „a kaszárnyaélet tétlenségében tölti idejét, míg az agg, s a nyomorék töri magát, hogy önmagát fenntarthassa!”

A „Magyarország pók-faunája” című munka megjelenésével HERMAN OTTÓ búcsút mondott a tiszta és tudományos zoológiának, és olyan útra tért, amelyen a tudományos zoológiai szempontokhoz más természetű tények és megfigyelések csatlakoztak. Meg kell mondanunk, hogy azok a munkák, amelyek ilyen struktúrával láttak napvilágot, szintén értékesek, szépek és főleg a magyar múlt értékeinek a megmentése szempontjából felbecsülhetetlenek. Ezekben a munkákban a tiszta zoológiához gyakorlati, etnográfiai és más szempontok csatlakoznak. Ezen munkák közül, amelyek már erősen biológiai jellegűek, elsőnek „A magyar halászat” című munka jelent meg, két kötetben 1887-ben. A munka ismertetése a magyarországi halaknak, a magyar halászoknak, a magyar halászszerszámoknak és a magyar halászatnak. HERMAN OTTÓ ebben a munkájában újra nagyot és csodálatosan szépet alkotott. A halak leírása mellett összegyűjtötte a hal-elnevezéseket, megismertette a nevek kialakulását, leírta a magyar halászeszközök használatát, a halászéletet és a halásznyelvet. Ezzel a munkájával lényegében négyes célt valósított meg. Hagyatékként hagyta reánk az akkor ismert hazai halak rövid leírását, megismertetett a halászszerszámokkal, mesterien festette meg a magyar halászatot mint ősfoglalkozást, végezetül megmentett egy régi, szép, zamatos és ősi foglalkozási nyelvet, amelyet a magyar halászok használtak s amelyet az idők járása lassan magával sodor. „Valóságos esemény volt e mű megjelenése, mert ilyen ragyogó, tiszta magyar nyelven írott, eredetiség dolgában párját ritkító irodalmi termék aligha került könyvpiacunkra. Valósággal remekművei közé számít az, nemcsak tudományos, de szépirodalmunknak is” — írja a könyvre vonatkozólag CHERNEL ISTVÁN HERMAN OTTÓ-ról szóló megemlékezésében.

A munka szépségét, ízét és természetrajzát mi sem fejezi ki jobban, mint az az irodalmi remeknek is beillő ajánlás, amelyet könyve elején nagylelkű barátjának, SEMSEY ANDOR-nak írt, amelynek néhány szava így hangzik: „Virág után türekedtem, amely magyarságlakta vidéken úton-útfélen nyílik, ott árasztja illatát, ott bocsátja szellő szárnyára termékenyítő himporát s ott érleli gyümölcsét és azt, amely a nemzetnek mindene, gyönyörűsége, vára — mert valója, igazi szelleme. És a szabad természet virága után vágytam, amely mellett a mai kor annyi kutató vándora elhalad közönyösen, mert elcsábítja a virágházak mesterségesen nagyra nevelt külszínes — de meddő ritkasága; holott az a vadvirág szerény — szálanként egy kis semmiség, de bokrétába kötve üdítő illat forrása. — Amit a könyvben összefoglaltam, a magyar földben termett útszéli virágok szerény bokrétája: illata a nyelv, színe az ősfoglalkozás.” HERMAN OTTÓ ebben a munkájában minden idők számára körvonalazta, és élőképekben hagyta ránk a magyar halász biológiáját, és utat mutatott arra, hogy a természet csodáit, a hasznosságot s a természet ölen élő embert, környezetével és mindennapi életével hogy lehet mesterien megmintázni, és nemzeti kincsként a mindenkori jövőnek hagyatékkul adni. Munkája, amely ebben a vonatkozásban irodalmunkban az első, út a biológiai munkálatok ama szakasza felé, amelyen a törvényszerűségek, az okszerű kapcsolatok, a szépségek, az okok és okozatok szorosán kapcsolód-

nak a gyakorlathoz s általában a mindennapi élethez. Az, amit HERMAN OTTÓ ebben a kétkötetes munkában nekünk adott, örök kincs, amelynek megmen-téséért és gyönyörködtető formába való öntéséért minden idők magyarjától tiszteletet és köszönetet érdemel.

HERMAN OTTÓ tudományos és emberi nagysága ezekben az időkben szinte napról napra nőtt, és erősen felfelé ívelt. Ragyogó magyarsággal, hatalmas elmeállással és véghetetlen szorgalommal megírt munkáival egycsapásra a leg-nagyobb magyar biológusok sorába emelkedett. Azonban nincsen öröm üröm nélkül. A Tátrában végigszenvedett borzalmas vihar nyomán keletkezett nagyothallása fokozatosan rosszabbra fordult, s úgy 50 éves kora táján mind-két oldali süketiségre változott. A kór, amelynek csiráit gyermekkorában óta magában hordozta, erősen elkeserítette, s mélységes szomorúságában „Hall-gatag világ” című remekbeszabott, a mélységek és magasságok határán ko-pogtató cikkének a megírására készítette. Ebben a dráma legdrámaibb hangján festi le mindazt a szenvedést és szomorúságot, amelyet a siket ember „hall-gatag világa” magába zár, ami mélységesen fáj mindenkinek, de különösen annak, akit fogva tart az anyatermészet szívedobbanása, akinek az élő világ ezerszínű muzsikája öröm és kimondhatatlan boldogság: „Lassan-lassan hallgatag lesz körülöttem minden. Látod madárbarátodat, kinek éneke örömed volt, azt is látod, hogy szól, mert hiszen a csőre nyílik, a kicsi begyecske csak-úgy liheg — és semmi hang! Összerezzensz, az ijedelemtől eláll a szíved, sze-med mered s elfog egy iszonyatos kín. Tudom mi az — és mégis élek. Dacosan veszekszem a sorssal, noha már érzem, hogy letipor, nincs menekülés. A ter-mészet édes szava haldoklik nekem, szerény világom némává lesz, a gyűjtött kincs holt kincsesé változik.”

Dehát hiába. Az élet megy a maga útján, a szomorúság, a bánat rendesen alig terjed túl a gazdán, és a munka nem tűr megállást. HERMAN OTTÓ tovább dolgozik, termel, alkot és gyönyörködtet. 1888-ban LENDL ADOLF egyetemi magántanárnak, az Állatkert későbbi igazgatójának a társaságában Norvégiá-ba utazik, bejárja Tromső-sziget környékét, majd pedig felkeresi és végig-járja a Svaerholt madárhegyét. Itt szerzett benyomásait és tapasztalatait „Az északi madárhegyek tájáról” című szép könyvében tette közzé. A könyv nemcsak ornitológiai szempontból értékes, hanem mint útirajz és etnográfiai tanulmány is élvezetes és tanulságos.

Szervező munkájának egyik szép és elismert eredménye volt az 1891-ben Budapesten tartott II. Nemzetközi Madártani Kongresszus. A kongresszus fényes sikerének a következménye volt az, hogy a kormányzati körök is fel-figyeltek HERMAN OTTÓ-nak gyakorlati szempontból is hasznot hozó munkás-ságára, és ennek zavartalan folytatása és biztosítása érdekében a földművelés-ügyi kormány megalapította a Magyar Ornithológiai Központot, és ennek vezetését 1894-ben HERMAN OTTÓ-ra bízta. Ebben a minőségben indította meg az intézetnek ma is rendszeresen megjelenő folyóiratát, az „Aquila”-t, amely a magyar ornitológiának világszerte megbecsülést szerzett.

Hosszas tervezgetés és előtanulmányozás után, mint a Magyar Ornitholó-giai Központ igazgatója, írta meg „A madarak hasznáról és káráról” című könyvet, amelyet MÉHELY LAJOS, a magyar gazdasági állattan gyöngyszemé-nek nevez. Ez a könyv, amelyben a legszebb illusztrációk következnek egy-más után, valóban gyöngyszem, amelyben irodalmunkban először jut kifeje-zésre annak a megállapítása, hogy vannak madarak, amelyek a mindennapi kenyér megszerzésében és biztosításában segítségünkre vannak, és vannak

olyanok, amelyek életükkel és környezetükhöz való viszonyukkal az embernek nagy károkat okoznak. A munka gazdasági szempontból rendkívül értékes és hasznos volt, mert a nemzetgazdákat és általában a gazdálkodókat megtanította arra, hogy vannak madaraink, amelyeket védeni kell, és vannak olyanok, amelyeket, ha élni akarunk, irtani kell. De itt egy kissé meg kell állnunk.

Biológia HERMAN OTTÓ előtt is volt, de ez olyan volt, mint általában lenni szokott, „disiecta membra”, amelyből hiányzott az átfogó értékelés, az egységes szempont, a bensőséges kapcsolatnak és egymásrautaltságnak a kidomborítása, amely az élőket az élettelenekkel, s az életteleneket az élőkkal a kölcsönös hatások révén egységbe fűzi. HERMAN OTTÓ volt az első, aki kimondotta azt, hogy „az élettani jelenségek, a szövetek alaki része, a fejlődés, kényszerűleg rávezetnek más meg más tünetkörök számbavételére. A lábban láthatunk szervet, de szerkezetében kell, hogy lássuk az emeltyűt is, és ezzel kitérül előttünk a természettan, az erőműtan nagy köre: és ha elemi alkatrészeire bontjuk szét, belejutunk a vegyi folyamatok végtelen közeibe; s mindez szorosán hozzá fog tartozni az állatismerethez.”

HERMAN OTTÓ volt az első, aki rájött arra, hogy a biológiai tudományok önmagukban szépek, értékesek és gyönyörködtetőek, mert gondolkodásra készítetik az elmét, harmóniával töltik meg, és megnyugtatják a dolgok lényege, oka, menete és célja felett eltöprengő lelkületet, azonban nem ez az egyedüli cél. HERMAN OTTÓ volt az első magyar biológus, aki minden munkájában ismételten és nyomatékosan hangsúlyt adott annak, hogy a biológiai tudományoknak alá kell támasztaniuk a nemzeti műveltséget, és segíteniük kell a gazdasági életet. Meg kell mutatniuk azokat az utakat és módozatokat, amelyek a többtermeléshez, a nagyobb darab kenyérhez, s a nagyobb tömegű és jobb állati termékek produkálásához vezetnek. HERMAN OTTÓ úttörője és irányjelzője volt a mai biológiának, amely az elméletet a gyakorlathoz kapcsolja és a tudományos eredményeket a mindennapi élet gyakorlati problémáinak megoldásánál eszközként használja.

HERMAN OTTÓ vezetése alatt az Ornithológiai Központ tudományos vonalon és gyakorlati téren egyaránt eredményes munkát végzett. Az intézet-vezetői állás valóban testhezálló volt, a nagy tudással, sok tapasztalattal rendelkező, a sok munkában, a sok küzdelemben és sok szenvedésben megedződő, de immáron erősen lefelé hajló öregkornak. A jellegzetes arcú és ruházatú öreg HERMAN OTTÓ életének ebben a szakaszában a magyar biológusoknak köztisztelőben és közszeretben álló nesztora, akihez sokak jártak tanulni ornitológiát, biológiát, stílusművészetet és tudást, akiket nevelt, irányított, gyámolított és szeretett. Az Ornithológiai Központban is gondosan őrködik a magyar biológiai tudományok épsége, és a magyar biológiai nyelv tisztasága felett. Életének utolsó szakaszában is istápolja, szépítgeti, nyesegeti és ha kell, a kritika legélesebb fegyvereivel védelmére kel a magyar biológia nyelvének.

Dehát egyszer minden óra lejár, és minden szív megáll. 1914 december 27-én reggel $1\frac{1}{2}$ 8 órakor, 80 esztendőskorában HERMAN OTTÓ is megtért „oda, ahonnan nem tért vissza — de senkisem.” A magyar biológusok sorából kidőlt a vezér, a jóbarát és a világitó torony. Elment, de itt maradtak örökbecsű alkotásai, amelyek az életről beszélnek és minden meglevő és eljövendő magyar biológusnak irányt és útmutatást adnak.

HERMAN OTTÓ élete és munkássága minden magyar biológus számára tanulmány és egyúttal tanulság. Tanulmány, amelynek megértéséhez és

értékeléséhez elmélyedésre és sok időre van szükség, mert ő azok közül a valóban nagyok közül való, akiket lehet tisztelni, becsülni és szeretni, de megérteni nehezen lehet. Tanulság és örök bizonyágtétel arra, hogy a becsületesen és lelkiismeretesen végzett munka egyszer, ha későn is, de bizonyosan elismerésre talál.

Most, amikor az a megtisztelő feladat jutott számomra, hogy halálának 50. évfordulója alkalmából róla megemlékezzem, a dolog természetéből adódólag munkáit és a reá vonatkozó irodalmat áttanulmányoztam, a látottakon és olvasottakon sokszor elgondolkoztam, és ilyenkor mindig az az érzésem támadt, hogy annak, aki HERMAN OTTÓ életét és munkásságát valóban meg akarja érteni, igen sok időre és igen nagy elmélyedésre van szüksége. Csak így alkothat magának fogalmat a lángelméről, az életnek ezernyi forgatagában mindig aktívan tevékenykedő hatalmas egyéniségről, aki tetteivel írta be nevét a magyar nép történetébe, és pedig olyan mélyen és olyan maradandóan, hogy ezt onnan kitörölni nem tudja és nem fogja soha senki és semmi.

HERMAN OTTÓ nagyvonalú és felette változatos életének összetevőit igen nehéz felsorakoztatni, de minden különös pszichológiai analízis nélkül meg lehet állapítani a következőket.

Szerelmese, lánglelkű értelmezője és oknyomozó magyarázója volt a nagy természetnek, akinek beszéltek erdők, a mezők, a vadligetek, akit gondolatokba ejtett a váltakozó jelen, akinek hosszú történeteket mesélt a ködbevesző múlt és akit fogva tartott a változások és alakulások során felépülő titokzatos jövő.

Ember volt, igaz, demokratikusan gondolkozó és cselekvő, érző szívű magyar ember, aki elvitte a szívét a halászkunyhóba, a cserénybe, a kontyoskunyhóba és a lapp menedékházba. Igazságos, igazságért küzdő, egyenes, szókimondó, igaz ember volt, akit nem hatott meg a bók és nem érintett a gáncs, aki késhegyig menő harcot folytatott a jogért, a Habsburg dinasztiával szemben a magyar függetlenségért.

Gondolkodó ember volt, aki kereste, kutatta a jelenségek okát, a nagy összefüggéseket és az egységes választ a nagy kérdés-komplexumokra, amelyek a nagy természetből hozzá beszéltek.

Biológus volt, vérbeli szintetizáló, elmélkedve búvárkodó biológus, aki szívvel-lélekkel leste, jegyezte és hirdette azokat a megmásíthatatlan és magasztos törvényszerűségeket és folyamatokat, amelyek együtt az életet adják, de kereste és kutatta azokat az általános törvényeket és törvényszerűségeket is, amelyek a nagy mindenségben uralkodnak, melyek egységek és mindenre vonatkoznak. Biológus volt, a reáliák felé hajló, alkotó biológus, aki a szervezet és környezet egységében és egymásra való hatásában kereste a történések és változások okát, aki az elméletet összekapcsolta a gyakorlattal és a mindennapi gazdasági élettel.

HERMAN OTTÓ elment közülünk, de itt él örökbecsű alkotásaiban, itt él forrón szeretett magyar népe szívében, és itt él közöttünk, magyar biológusok között, akik ápoljuk és őrizzük az ő emlékezetét, és halálának 50. évfordulója alkalmából tisztelettel hajtjuk meg előtte az elismerés zászlaját.